

SZKÍTA KIIFESTŐ

Bérczi Szaniszló, Budapest, 2000

SZKÍTA KIFESTŐ Bérczi Szaniszló, Budapest, 1996

A Kárpátoktól az Altáj hegységig terjedt egykor a sztyeppevidéken élő szkíta műveltségű népek köre. Európában szkítáknak, Közép-Ázsiában szakáknak nevezték őket, s számos más sikeres sztyeppei törzsszövetség népei mögött is szkíta kultúrájú népeket találunk. Évezredek átívelő műveltségük rendre áthagyományozódott az új népalakulatokra. Így a magyar hagyomány is gazdagon örzi a szkítáktól eredő műveltség számos tömbjét. Ilyen a sztyeppei kalendárium, ilyen a sztyeppei lótenyésztés, a sztyeppei lovaskatona harci felszerelése, iparok és harcászati stratégiák. A legsikeresebb sztyeppei népek, mint minden időben a tevékeny közösségek, a korabeli magasműveltséget képviselték.

Amióta az orosz cárok összegyűjtötték a szibériai sírok kincsleleteit az Ermitázs gyűjteményébe, egyre gazdagabb az a régészeti anyag, amelyen mindezt lemérhetjük. Az ötvösmunkákon máig túlélő mítoszként látható a Szent László-legenda! Hogy miért kapcsolták össze őseink e régi sztyeppei legendát éppen László magyar királlyal? Mert ő volt arra a legméltóbb, s egyáltalán, Szent László volt az, akiről e régi monda is eszükbe jutott. Nagy Géza, László Gyula, Jankovics Marcell és más régész/művészettörténész kutatók bemutatták, hogy a világosság és a sötétség mítikus küzdelmét is magába foglalja ez az ősi legenda.

A Kr.e. 5.-3. században a magyar Alföldön is éltek szkíták, s a Nemzeti Múzeumban találkozunk a szkíták hagyatékával. Megcsodáljuk a zöldhalompusztai vagy a tápiószentmártoni aranyszarvast. Aranylemez domborítások ezek, melyek a fejedelem pajzsát díszíthették, középen. Első rajzunk is egy ilyen aranyszarvas a Krím félszigetről, a Fekete-tenger északi félszigetéről, ahol gazdag királysírokat tártak föl a múlt században, s századunk elején is. E királysírok hatalmas föld- és kőhalmok (kurgánok, korhánycok) mélyén találhatóak. A kurgánok a sztyeppei fejedelmek sírja fölé emelt "földpiramisok", melyeknek csúcsát régen még egy álló kőszobor alak is díszítette.

Igen jellegzetes szkíta leletek a csörgők. Rudak végére erősítették őket, s így használták őket zeneszerszámként is, de talán "regölésre" is. Tudjuk, hogy az eurázsiai pásztornépek kiterjedten használtak csengőket, kolompokat, harangokat, melyeknek hangját összehangolták. (Ugyanilyen ősie a kínai bronzharangok is.) A szkíta népek gazdag halottkultusza segítségünkre van abban, hogy elképzeljük a korabeli életet. A szkíták nagy mennyiségben hagytak hátra mindenféle használati tárgyat, edényt, harci eszközöket és lószerszámot, kocsifelszerelést.

A szkíták nemcsak harcos pásztornépek voltak, hanem állattenyésztő és földművelő közösségeket is fenntartó törzsszövetségek. Igaz, legtöbb adat népmozgásairól éppen a harci cselekmények kapcsán maradt fenn róluk. A nagyállattenyésztő pásztorokat az állatok őrzése eleve jó harcossá neveli. A nagy területen működő törzsek megszervezése gyakran hívott életre közülük erőskezű uralkodót. Névről is ismerünk egyet: Ateaszt, aki a Kr.sz. előtti 4. században uralkodott.

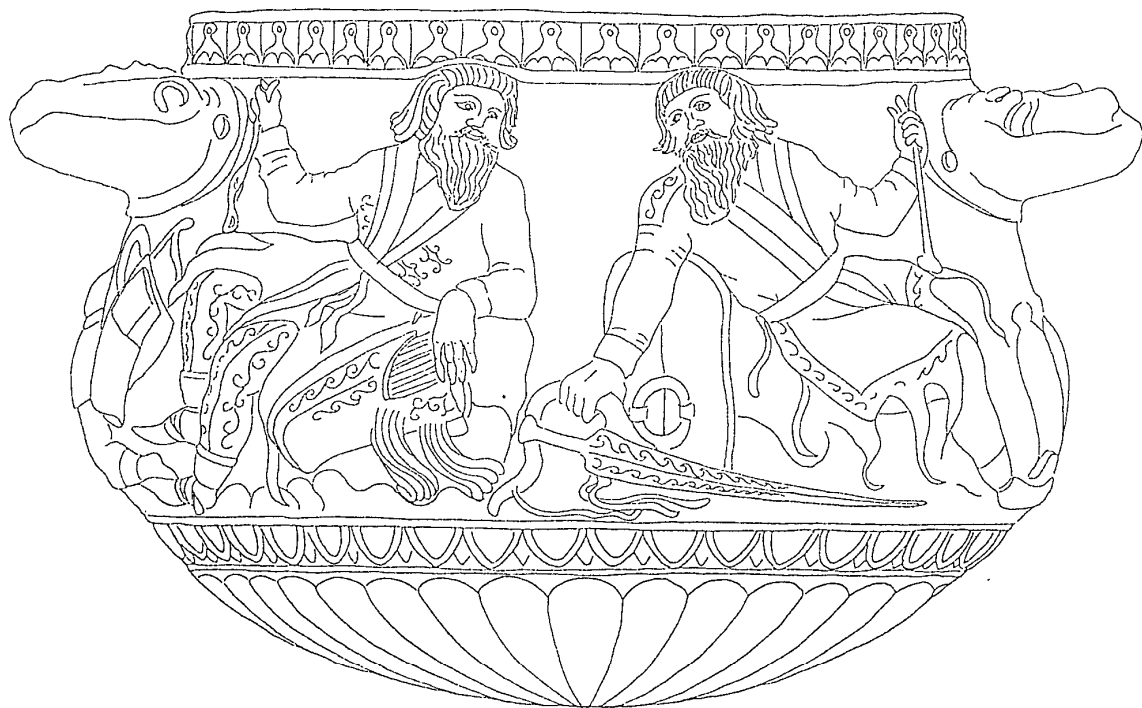
A harcos szkíták életét Hérodotosz, a nagy görög történetíró is bemutatja, s ez hitelesíti azt, amit a sírokba került használati tárgyakkal kikövetkeztethetünk. A gazdag kul obai kurgánból került elő például az a fésű, melynek fogantyúján harci jelenetet láthatunk. Megfigyelhetjük rajta a szkíták ruházatát, fegyverzetét, észrevehetjük, hogy ők még nem ismerték a kengyelt, s e jelenetben lóról szállva törrel és pajzssal harcolnak. A kopjáját dőfésre emelő lovas görög sisakot visel. Láthatjuk, hogy fegyverzetükhöz hozzátartozott az íj és a nyílveszők, melyek két különálló, de lapjával egymáshoz erősített tegezben foglaltak helyet, s ez a kettős-tegez a derékszíjról lógott le a bal oldalukon. A szkítákat megőrkítő legtöbb jelenetben fegyverzetet viselő harcosokat láthatunk.

A szkíták, a Fekete-tenger északi vidékén, szomszédságban éltek a görögökkel. Kereskedtek egymással, s a görögök is gyakran ábrázolták a szkítákat edényeiken. Szkíta királysírokból valók azok az ezüst serlegek, melyeken a szkíták hétköznapi életébe pillanthatunk be. A csertomliki ezüstvázán a szkíta csikóslegények pányvakkal lovakat szakítanak ki a ménesből. Az eredeti fémdomborításon sem, és a mi rajzunkon sem láthatók a pányvák, de a jelenet mozdulatai annyira kifejezőek, hogy e pányvákat, "rejtvényfejtésként" akár, mi is odarajzolhatjuk. A régészeti leletek tanúsága szerint a lovat éppen ezen a tájon, a pontuszi sztyeppén, a mai Ukrajna vidékén háziasították, s kezdtek tenyésztésébe a szkíták elődei, mintegy 6000 évvel ezelőtt.

A szkíták díszítőművészetéből ízelítőt adó válogatás a korabeli élet több epizódját bemutatja. A szkíta műveltség része volt a honfoglaló magyarok életének is. Ezek ismerete mindannyiunk számára tanulságos. Reméljük, hogy az eurázsiai művészeteket bemutató sorozatban eddig már megjelent kifestőkhöz hasonlóan a Szkíta kifestő is sok örömet szerez majd a rajzolni és festeni szerető felnőtteknek és gyerekeknek.

Budapest, 2000 február 17.

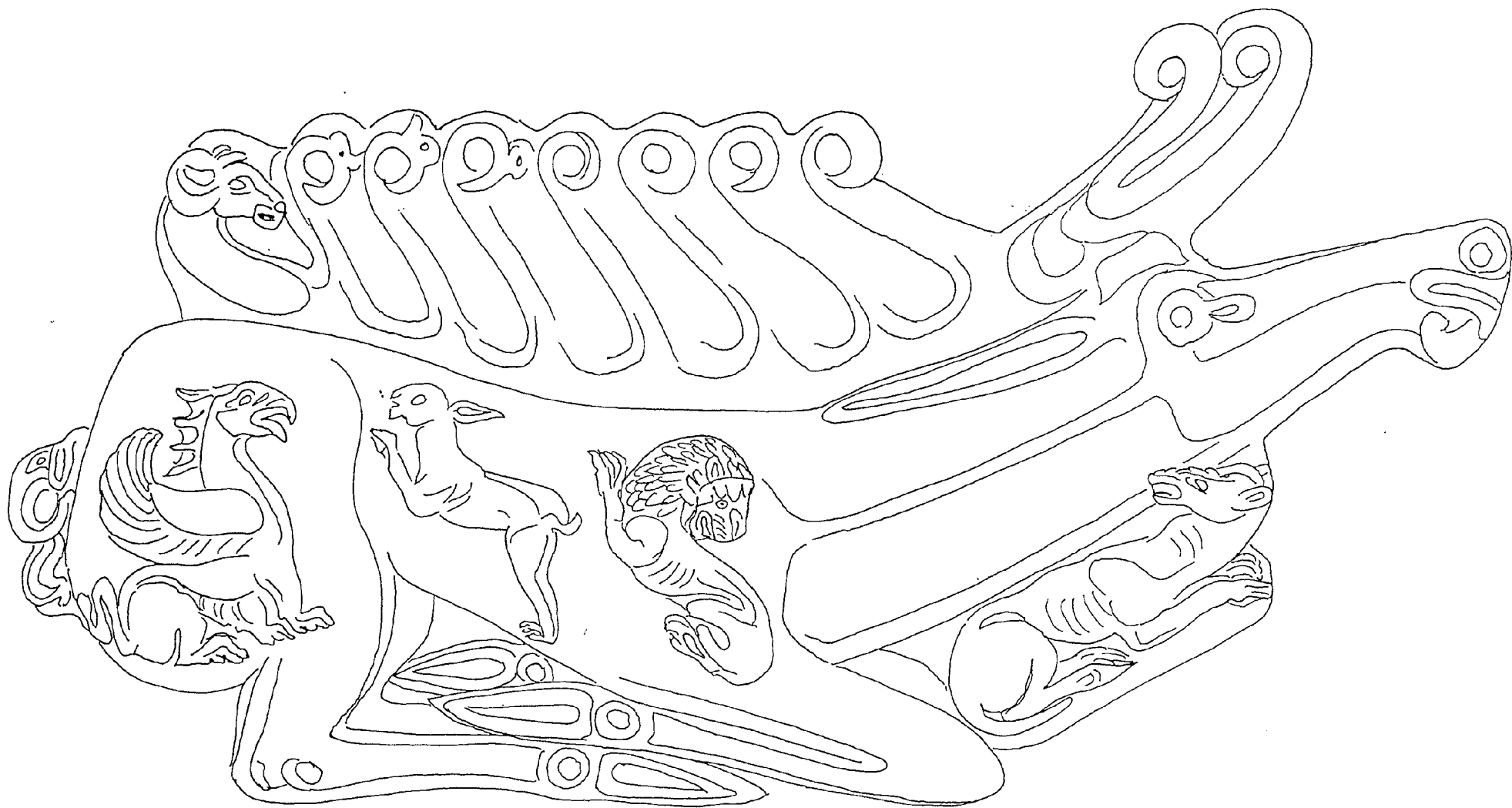
Bérczi Szaniszló

SZKÍTA KIFESTŐ

Összeállította és megrajzolta: Bérczi Szaniszló

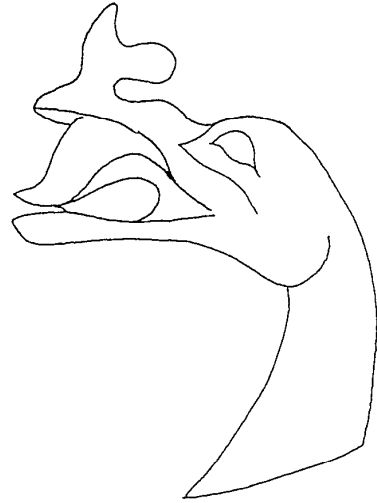
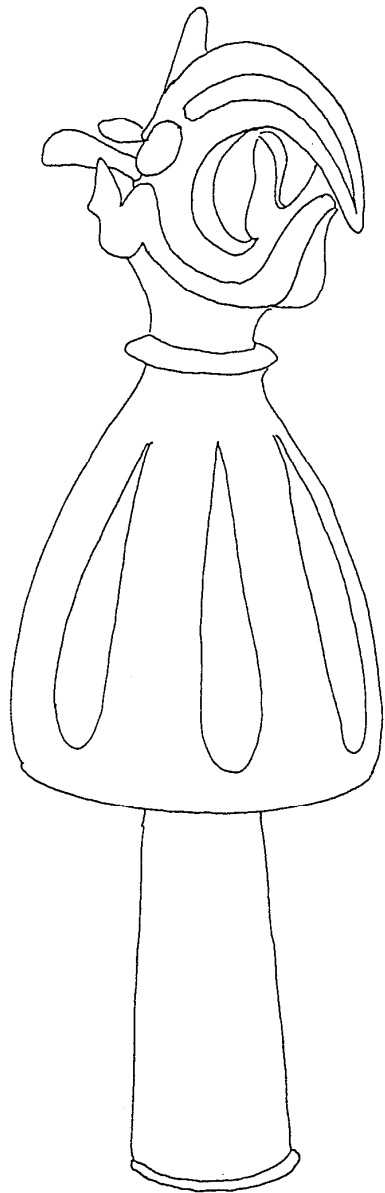
Budapest, 1996

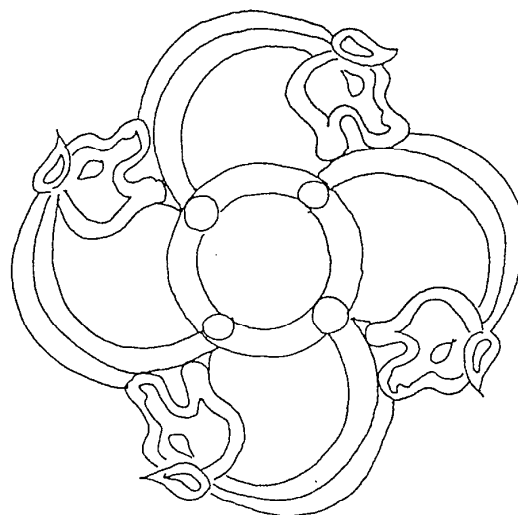
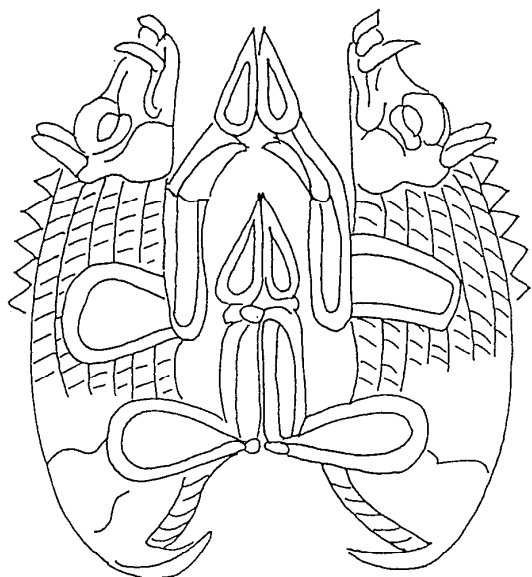
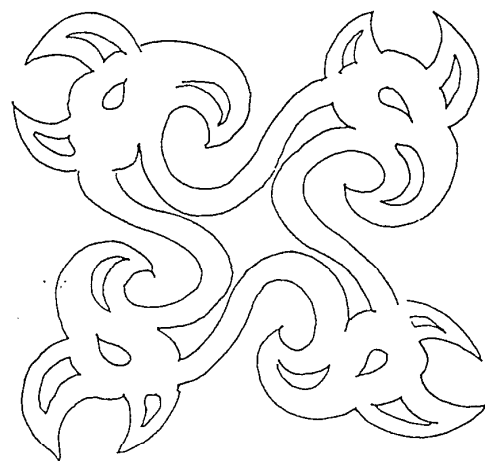
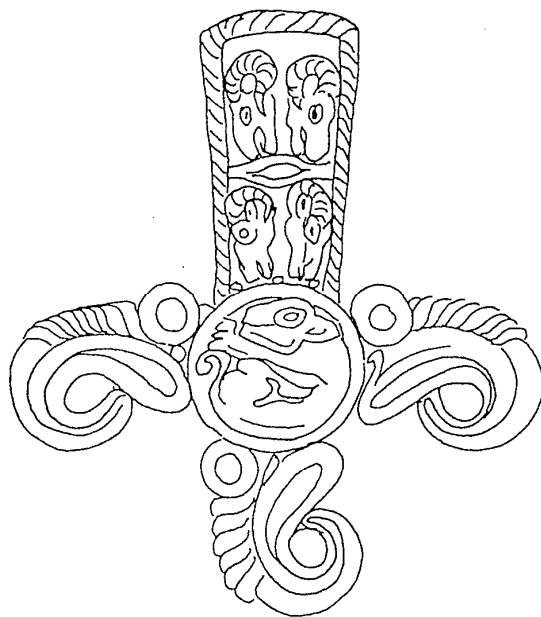
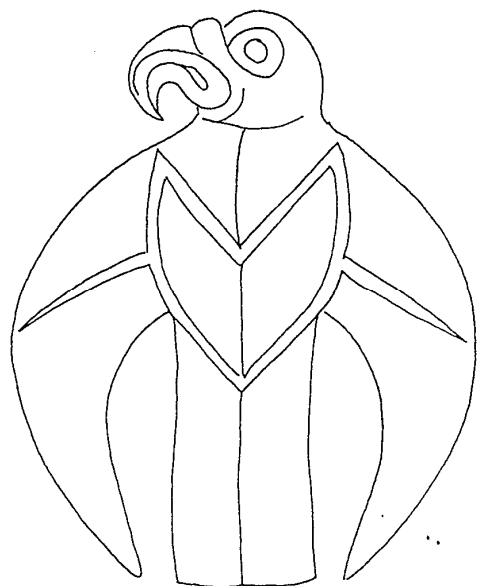
Mi magyarok, legtöbbször talán a Nemzeti Múzeumban találkozunk a szkítákkal, mikor megcsodáljuk a zöldhalompusztai vagy a tápiószentmártoni aranyszarvast. Aranylemez domborítások ezek, melyek a fejedelem pajzsát díszíthették, középen. Első rajzunk egy ilyen aranyszarvas a Krim-félszigetről, a Fekete Tenger északi félszigetéről, ahol gazdag királysírokat tártak föl a múlt században, s századunk elején is. E királysírok hatalmas föld- és kőhalmok mélyén találhatók. A sírhalom neve kurgán, s a kurgánok a sztyeppe fejedelmének sírja fölé emelt "piramisok", melyek csúcsát régen gyakran díszítette álló kőszobor alak is.

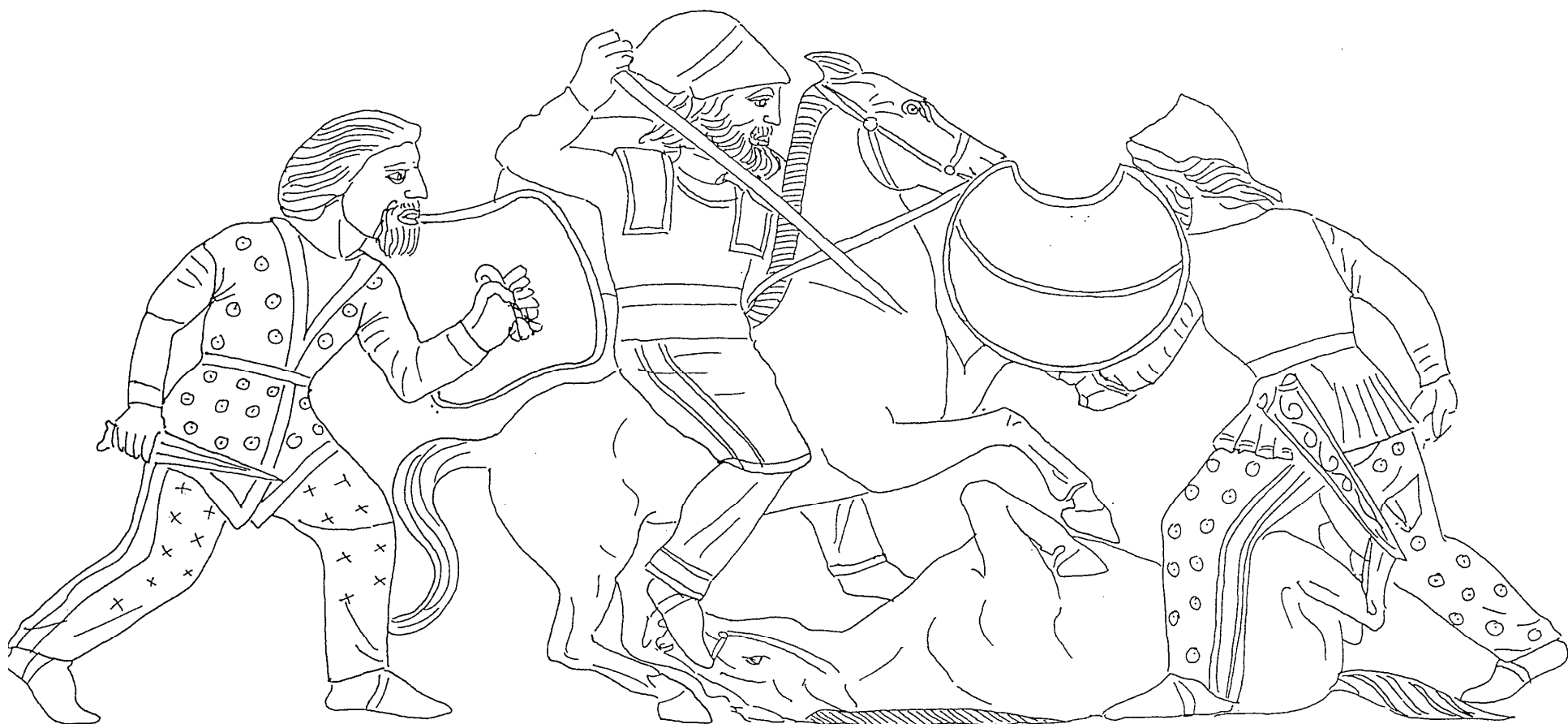
A kul obai aranyszarvasnak párt választottunk az Altáj hegységből. Itt is szkita kori halomsírokból került elő sok értékes régi lelet. Ez a rajz a nemezsből készült nyeregtakarón látható. Szárnyas griff tépi rajta a szkíták csodás fejedelmi állatát, a szarvast. Itt, a paziriki kurgánokban lovakat is temettek a fejedelem mellé, s épségben megmaradtak a fafaragások és a szövetek is, 2500 éven át, a hűvös-szeles, néha fagyos hegyvidék völgyeiben. A Kárpátoktól az Altáj hegységig terjedt akkor a szkita műveltségű népek sztyeppevidéke. Európában szkítáknak, Közép-Ázsiában szakáknak nevezték őket. A Kr.e. 5.-3. században a magyar Alföldön is szkíták éltek.

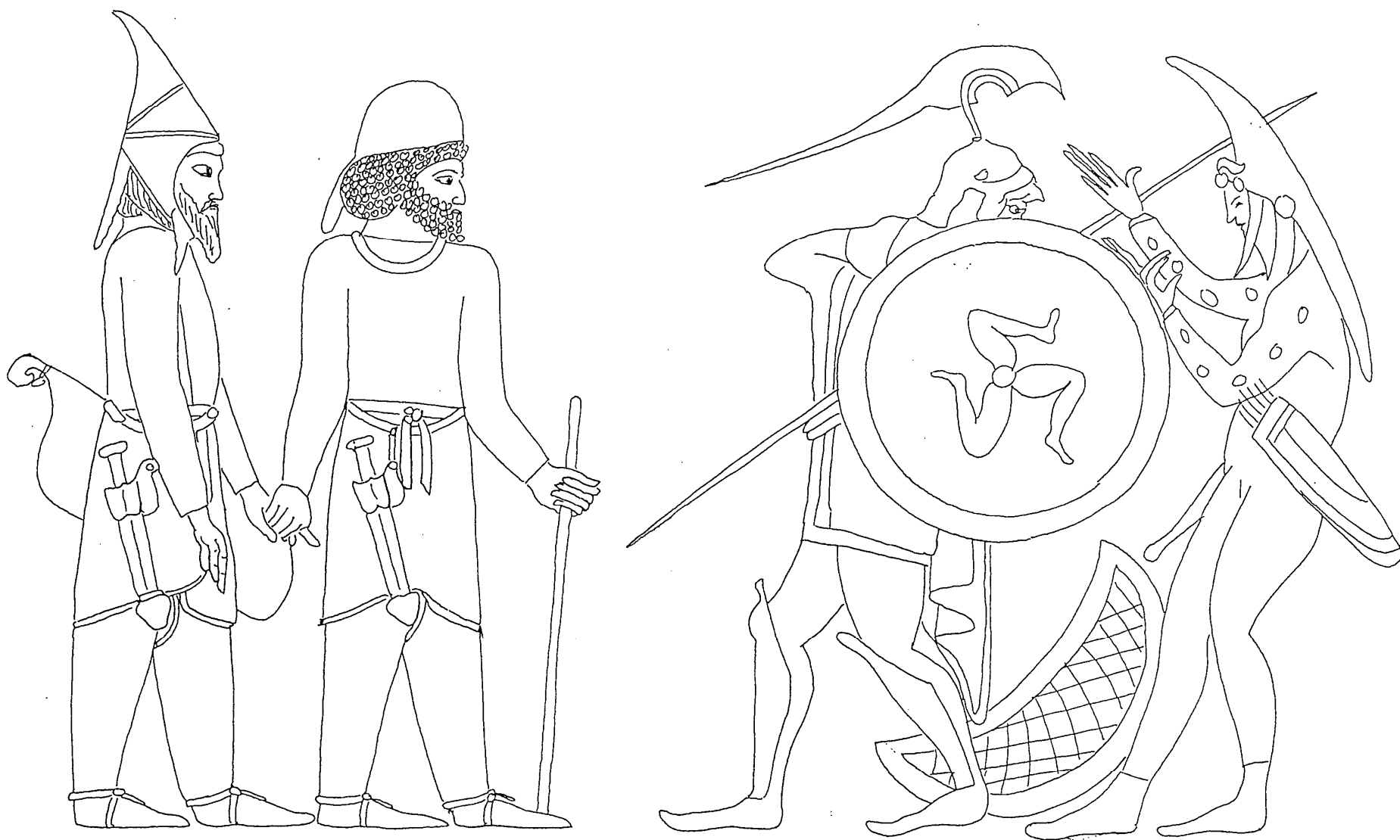
Madarak szkita sírokból. A bronz szkita csörgők rudra tűzve szolgáltak ünnepi díszül /bal szélső rajz/, vagy kis csengők adtak hangot rajtuk /jobb szélső rajz/. A középső fenti madárfej fafaragás pazirikból, az alsó hattyu pedig nemezből készült, s szintén az Altáj hegységből való. /jobb sz. fej Ulszkij Aulból, Kubán vidék/

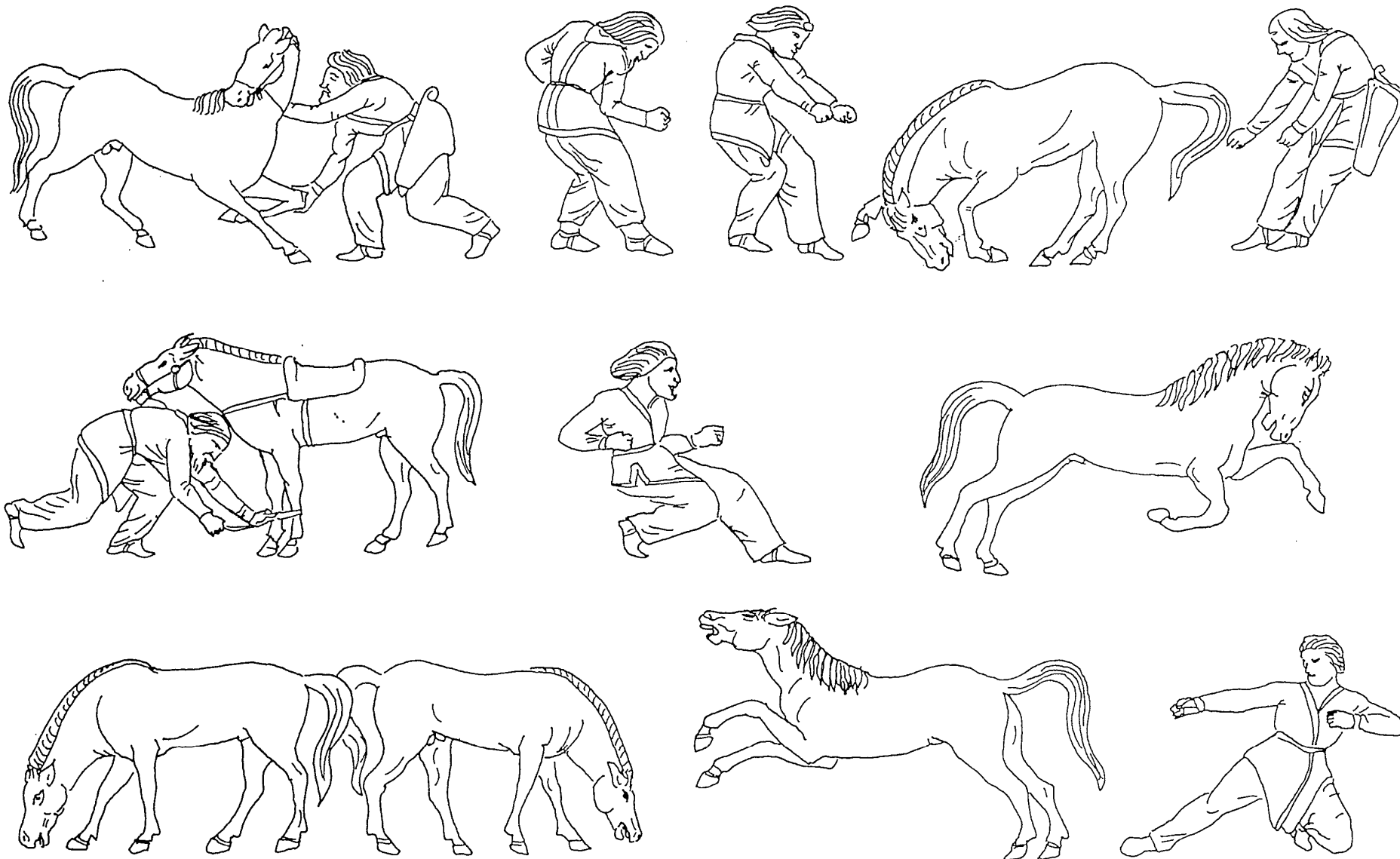
Az Árpádok későbbi turulmadara, a ló, a szarvas s a vaddisznó is mind megjelennek a különféle rendeltetésű fémtárgyakon, melyek a fegyverzetet, lőszerszámot, ruházatot díszítették. A két többé-kevésbé szimmetriatengellyel /tükröző egyenessel/ kettéválasztható bal szélső figura a nyugodt méltóságot jelképezi, míg a forgásszimmetria mozgást, lendületet, dinamikát sugároz.

Kik is voltak a szkiták? Harcos pásztornépek voltak, akik a Krisztus születése előtti fél évezredben az egész eurázsiai sztyeppe életét és műveltségét meghatározták. Az állatok őrzése eleve jó harcosná neveli a pásztorokat, a törzsek megszervezése nagy uralkodót kíván. Névről is ismerünk egyet: Ateaszt, a Kr.e. 4. századból. Életüket bemutatja Hérodotosz is, a nagy görög történetíró, de megörökítik azok a használati tárgyak is, amelyek a sírokba kerültek. Szintén a gazdag kul obai kurgánból került elő az a fésű, melynek fogantyuja e fönti harci jelenet. Megfigyelhetjük rajta a szkiták ruházatát, fegyverzetét. Láthatjuk például, hogy még ők sem ismerték a kengyelt. Lóról szállva törrel és pajzzsal harcoltak. A lovas kopjájával dőf és görög sisakot visel. Fegyverzetükhöz hozzátartozott az íj és a nyilhegyek, melyek két különálló, de lapjával egymáshoz erősített tegezben foglaltak helyet, s a derékszíjról lógott le a bal oldalukon. A szkitákat megörökítő legtöbb jelenetben mindig fegyverzetet viselnek. A Fekete Tenger északi vidékén szomszédságban éltek a görögökkel. Kereskedtek egymással, s a görögök is gyakran ábrázolták a szkitákat edényeiken.

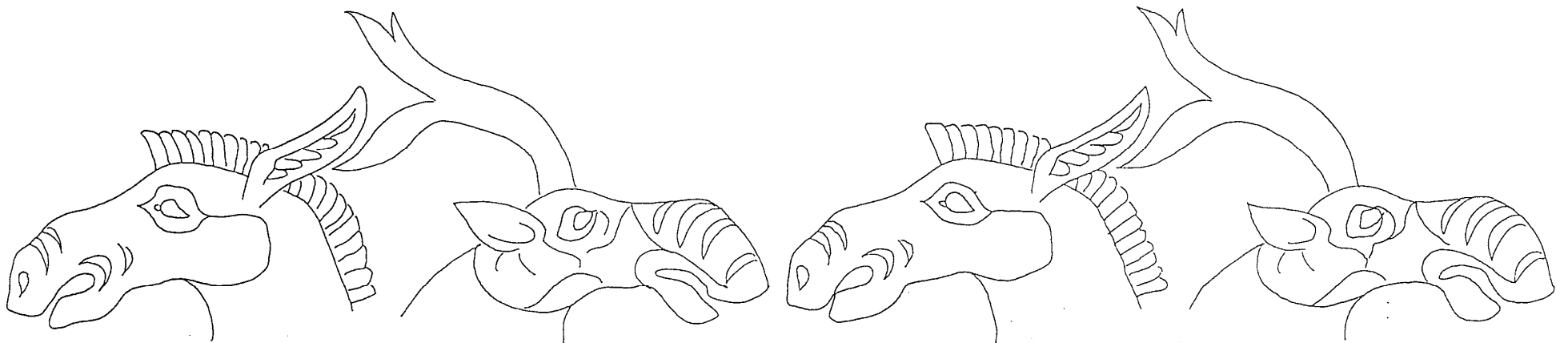
Föltehetően szkita harcost ábrázol a jobb oldali rajz egy görög amfóráról. A csucsos csuklya és a tegez utal a harcos hovatartozására, s ezek közös vonások a másik rajz szkítájának viseletével. Ez a baloldali rajz Perszepoliszból való, dombormű részlete, s egy szkítát és egy méd harcost mutat be a perzsák stílusában, Kr.e. az 5. századból. A szkíták több hadjáratot vezettek a Kaukázus "mögötti" területekre, a későbbi nagy-örményország, Média, Perzsia és Szíria vidékére. A szkítákat ma indo-iráni eredetű népeknek tartjuk. A mezopotámiai művészet hatása leginkább a keletkezési tükör hátlapjának díszítésén látszik /borítón/.

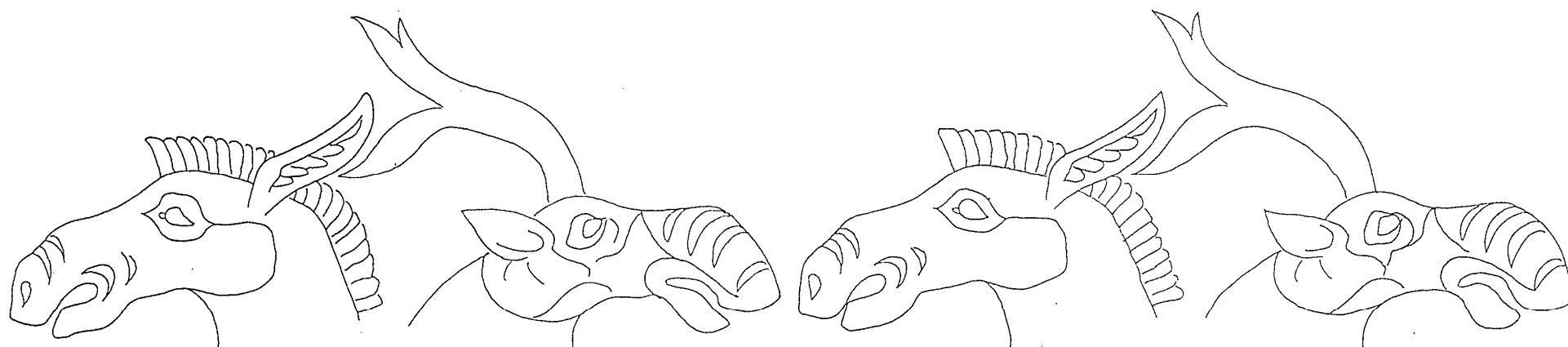
A híres csertomlői ezüstyázán a szkita csikóslegények tevékenységét örökitette meg a szkita vagy görög mes-
 ter. A rajzon nem látható pányvákval lovakat szakítanak ki a ménesből. Az ezüstamfóra domborított mintáját
 aranyozták. A fogantyuk alatti első friz állatküzdelmi jelenetet mutat, s alatta huzódik az a sáv, melynek
 jelenetét itt fölnagyítottuk. A régészeti leletek tanúsága szerint a lovat őseink a pontuszi sztyeppén, a
 mai Ukrajna vidékén háziasították, s kezdtek tenyésztésébe mintegy 6000 évvel ezelőtt, az akkori népek.

Baloldalt a csertomliki ezüstamfórárt, jobboldalt pedig a kul obai aranyedényt láthatjuk, a szkiták életéből vett jelenetekkel díszítve. A kul obai edény rajzait a következő oldaltükrön láthatjuk részletesen.

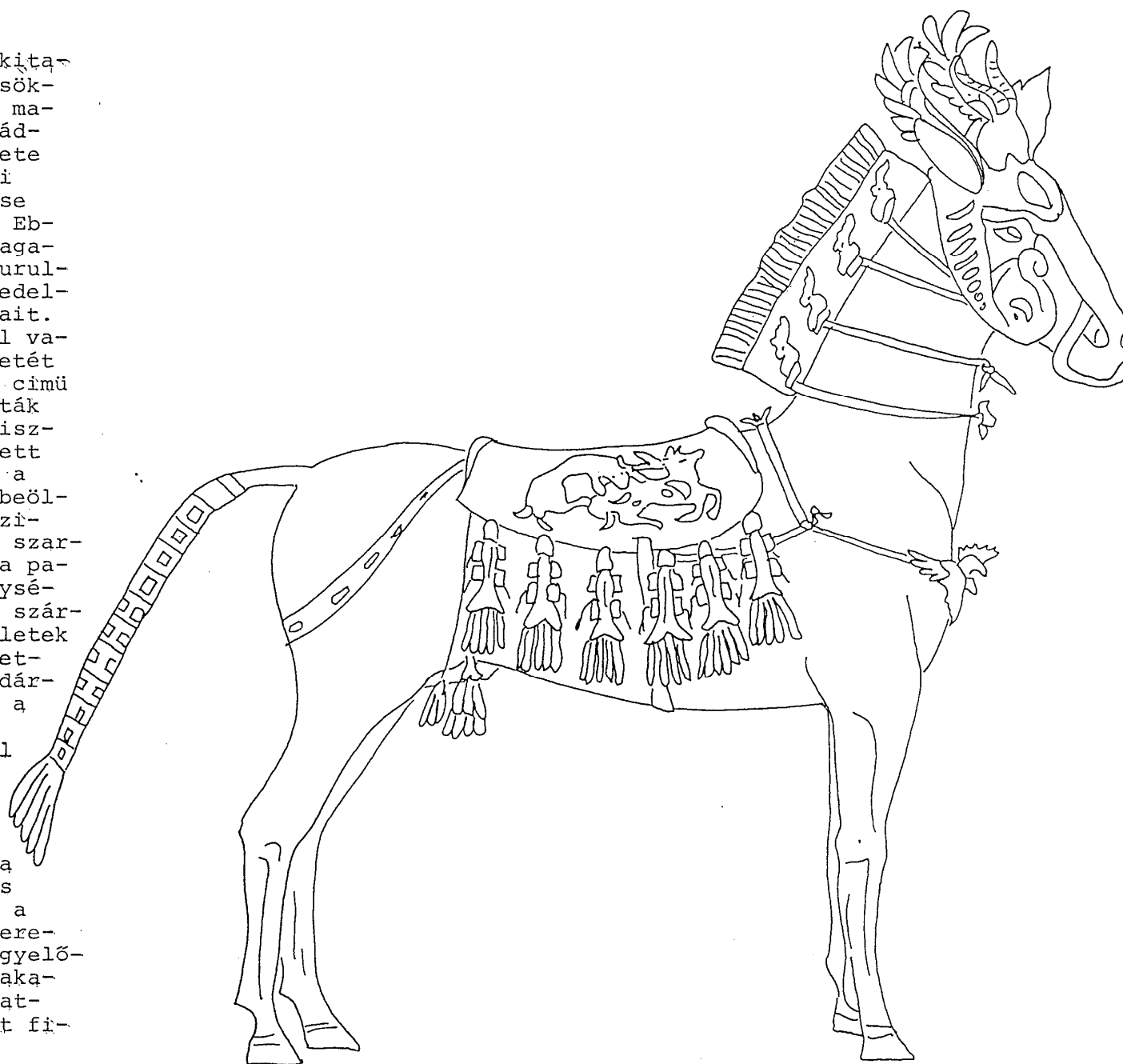

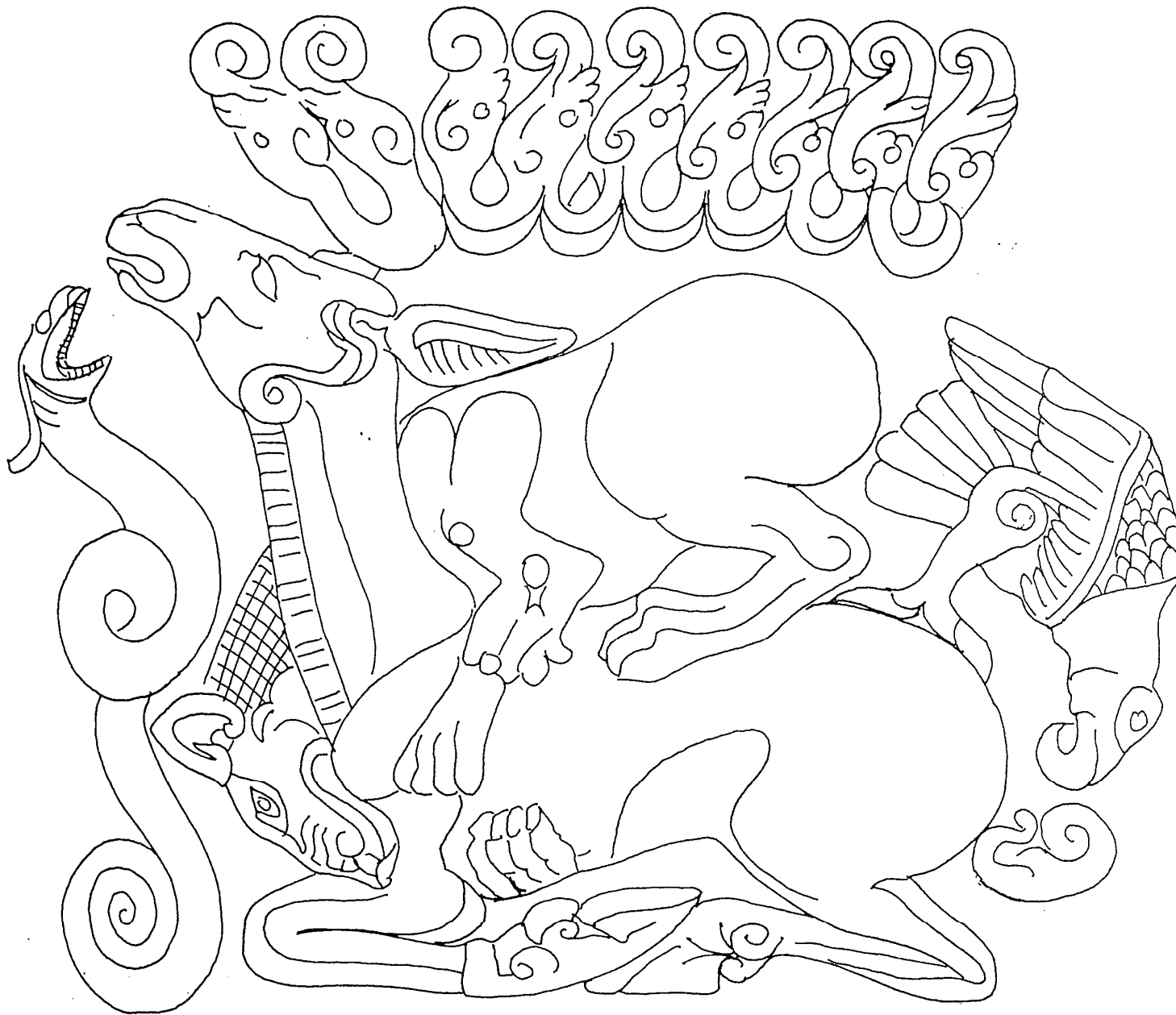
A felső jelenetsor a kul'obai edény jeleneteit mutatja be, alul pedig a szkita művészet két legkedveltebb állatából álló frizsor halad paziriki kurgánokból származó fejekkel. A két tanácskozó szkita harcosnak szinte

a jelenetpárja látható egy görög amfórán /Achilleus és Aias/. Leghíresebb az iját fölajzó szkíta harcos ábrája e sorozatból. A másik két párosjelenet talán így jellemezhetnénk: gyógykezelések csata után. A sebkötözési jelenetnek is van görög előképe: Achilleus és Patroklos egy külix tálon.

Mitoszaikban a szkíta-
kori népek állatösök-
től származtatták ma-
gukat. Még az Árpád-
házi királyok redete
is őrzi ezt a régi
hagyományt az Emese
álma történetben. Eb-
ben a sztyeppei raga-
dozó, a mitikus turul-
madár nemzi a fejedel-
mi nemzetség sarjait.
Mitikus állatöstől va-
ló származás képzetét
őrzi a Fehérlófia című
mesénk is. A szkíták
korábbi mitikus tisz-
telt állata lehetett
a szarvas. Később a
lovat is gyakran beöl-
töttették, földiszi-
tették; néha akár szar-
vasnak is, ahogy a pa-
ziriki /Altáj-hegysé-
gi/ halomsírokból szár-
mazó régészeti leletek
alapján elképzelhet-
jük. Rajzunkon madár-
fejes álarcot kap a
ló, de van álarc
hatalmas aganccsal
is. László Gyula
kutatásai alapján
tudjuk, hogy még
a honfoglaló ma-
gyarok lószerszáma
is őrzött jelképes
erejű részleteket a
szkíta kori fölszere-
lésből /pl. a sügyelő-
veret/. A nyeregtaka-
rón itt is az állat-
küzdelmi jelenetet fi-
gyelhetjük meg.

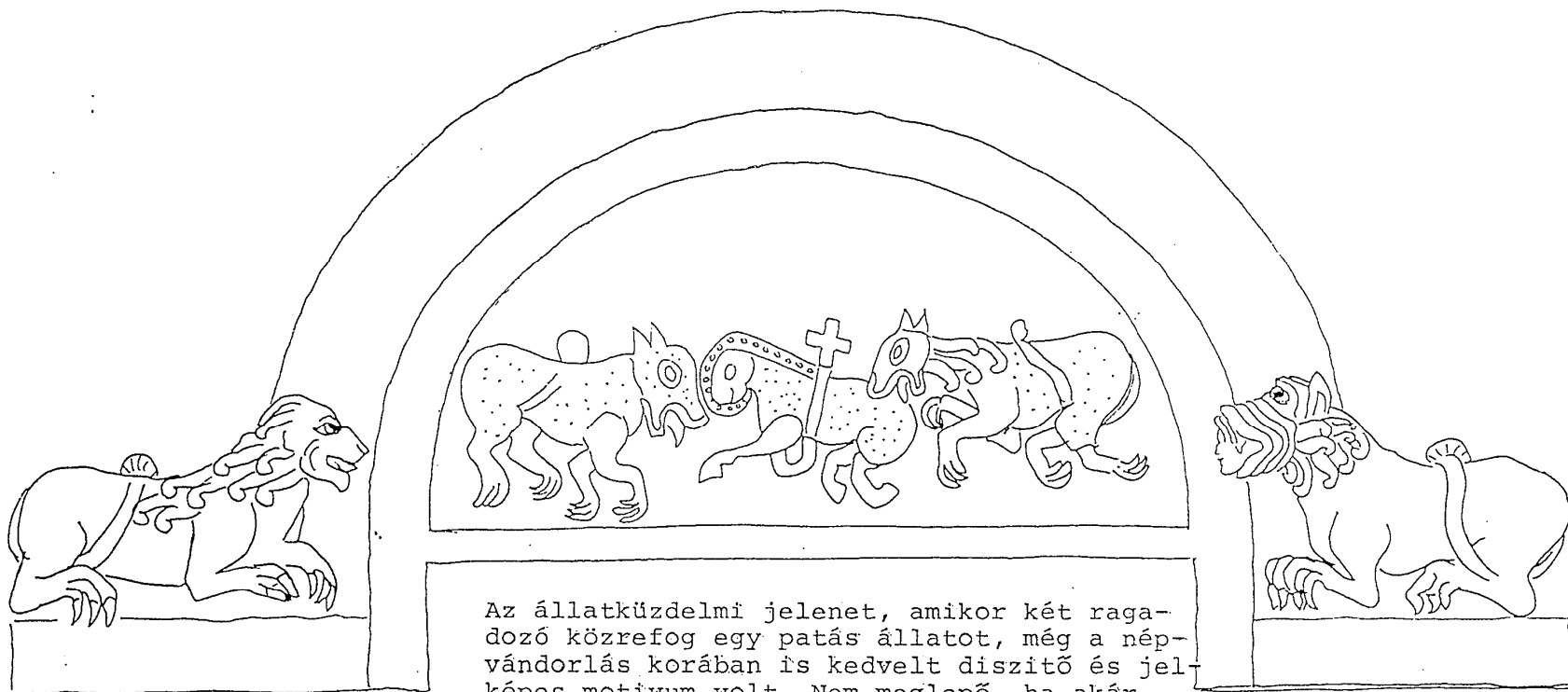

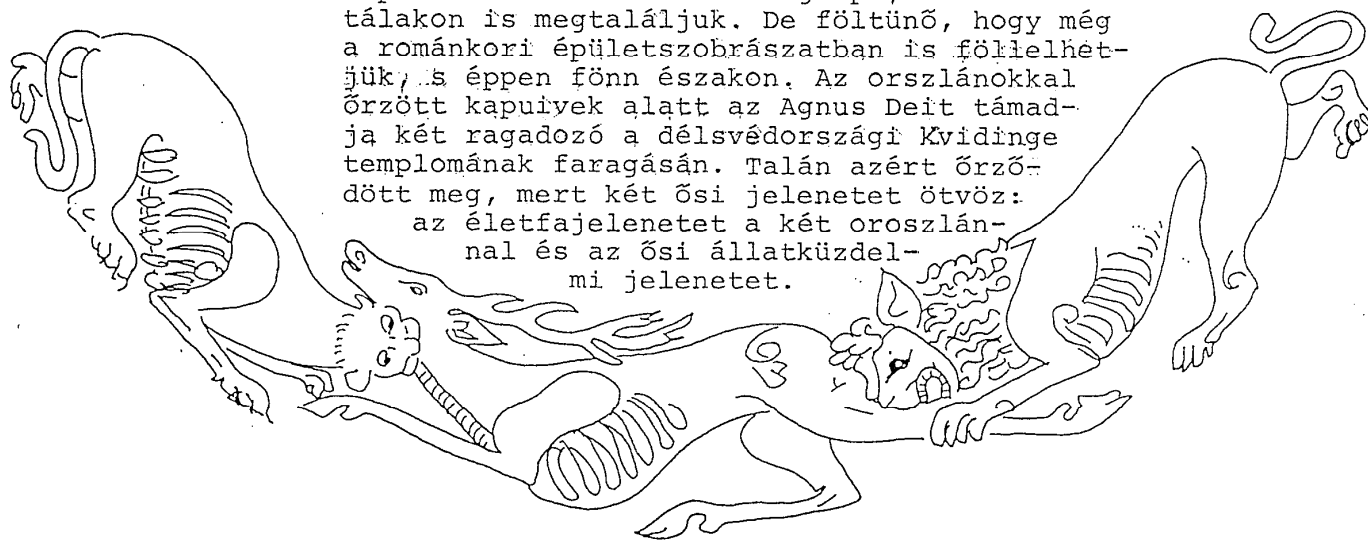
Akár emberek, akár állatok vadászata az ábrázolás témája a szkíta kori mesetek nagy kifejező erővel tudták megrajzolni a harci eseményeket, a támadó és a védekező állat mozgását, s mint e rajzunkon is látható, az elesett állat végső tusáját. Egy krim félszigeti szkíta királysírból származik a lelet: tegez aranylemez borítása. A szarvasra támadó állatok a vihek, a szárazföld és a levegőég ragadozóit képviselik: ennyiben mitikus is a küzdelem. A szarvas agancsa itt is, mint a korábbi kul obai aranyszarvasé, madárfejekben végződik. De míg a kul obai állat testére domborították a griff és az oroszlán közé került nyúl egyszerűbb küzdelmi jelenetét, itt az iljicsevoi jeleneten maga a csodaszarvas a megtámadott. A két oldalról támadott szarvas még ezer évvel később is, kedvelt ábrázolás az avar kori szijvégen, a griffes-indás honfoglalók körében.

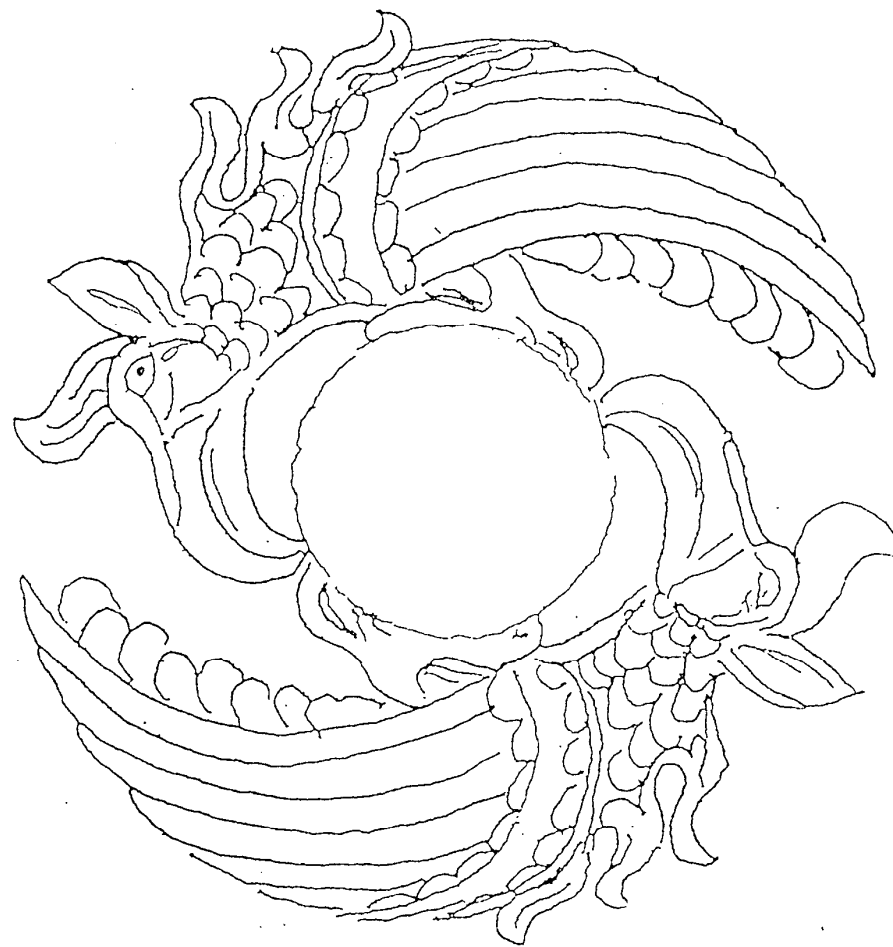

Két nyeregkápa rajza az Altáj hegységből. A felső a kudirgei nyeregről, az alsó egy paziriki kurgánból.

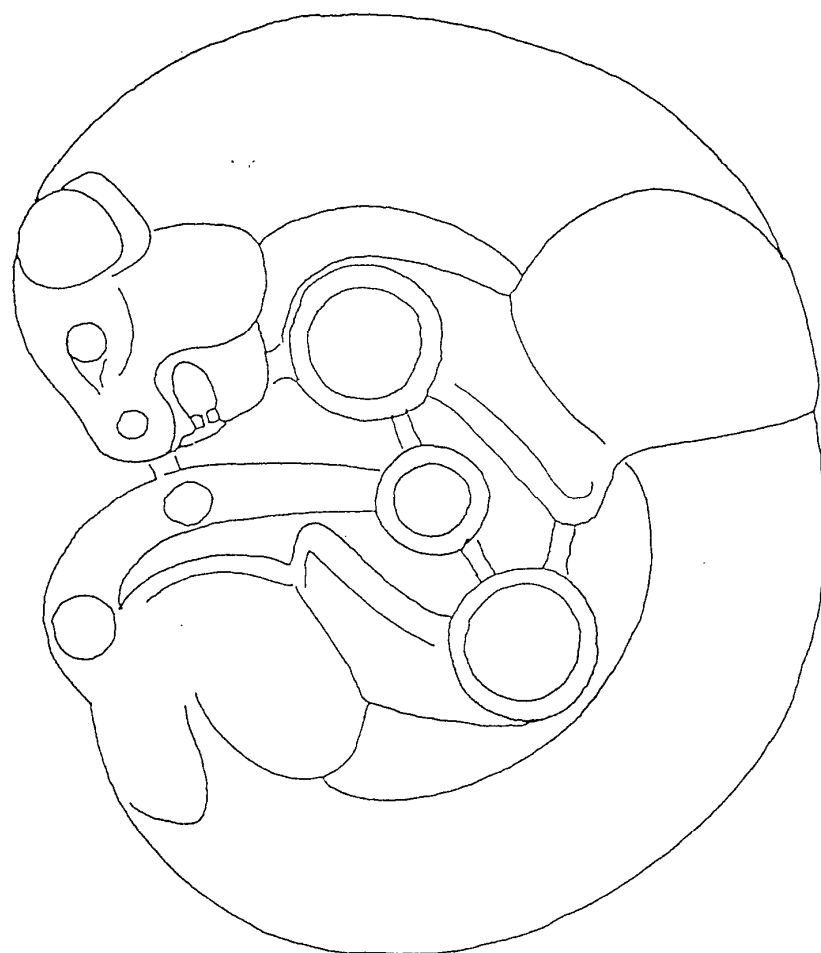
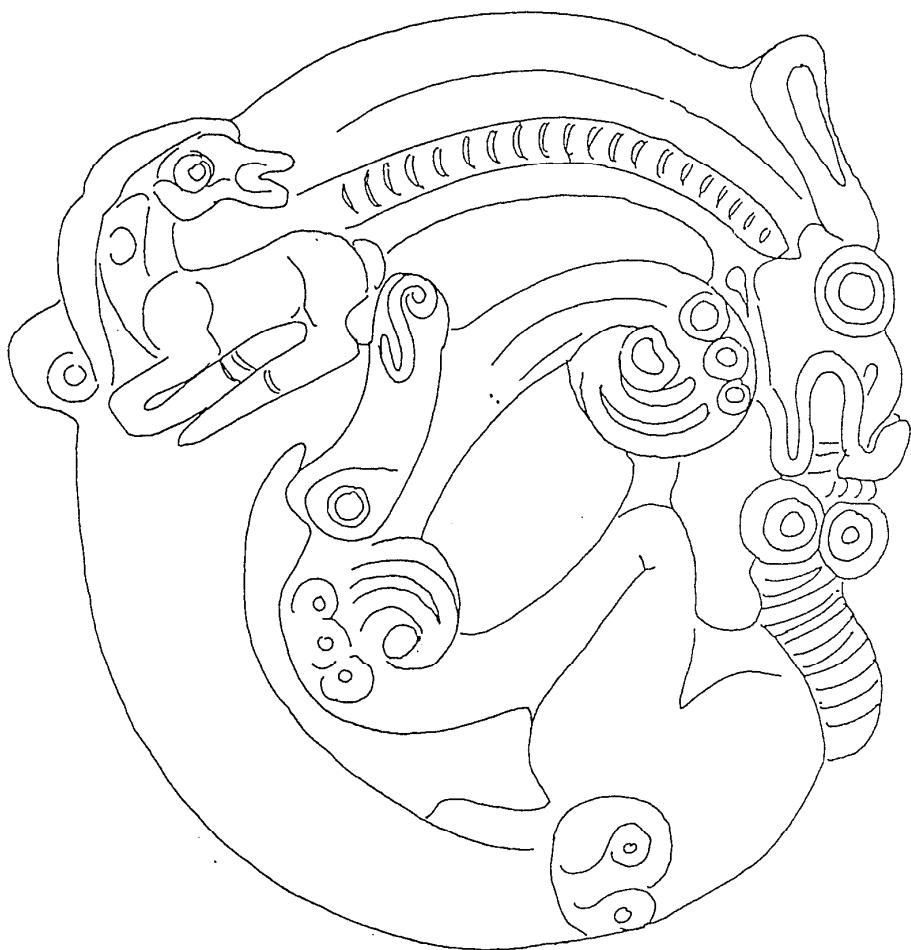

Az állatküzdelmi jelenet, amikor két ragadozó közrefog egy patás állatot, még a népvándorlás korában is kedvelt díszítő és jelképes motívum volt. Nem meglepő, ha akár tálakon is megtaláljuk. De föltűnő, hogy még a románkori épületszobrászatban is főkialakították, és éppen fönn északon. Az orszlánokkal őrzött kapuiyek alatt az Agnus Deit támadja két ragadozó a délsvédországi Kvidinge templomának faragásán. Talán azért őrződött meg, mert két ősi jelenetet ötvöz: az életfajelenetet a két orszlánnal és az ősi állatküzdelmi jelenetet.

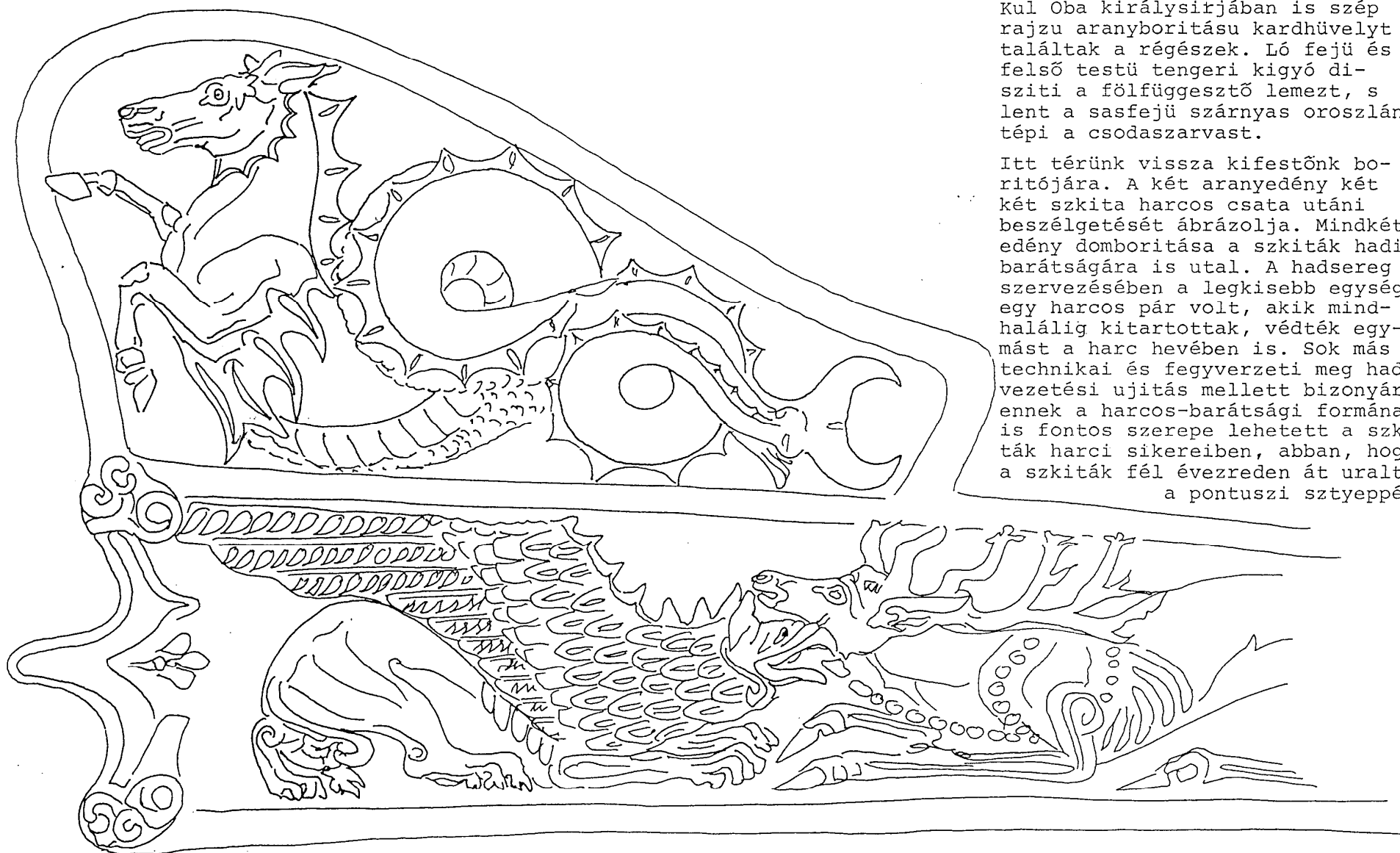
E rajzainkon madarak "forognak". A bal oldali rajz népvándorlás kori és a Stockholmi Történelmi Múzeumban található /Rikyvide, Nar, Gotland, Kr.u. 7. szd./. A jobb oldali korong fafaragás és a híres paziriki kurgánokban találták. A Kr. e. 5. században készült.

A szkita korból származó és azóta is szívesen alkalmazott ábrázolási forma a karikába tekeredett állatoké. Bal oldali ábránk a krimi Kulakovszkij kurgánból származó bronzöntvény, a jobb oldali egy aranyból készült csat az Altáj hegységből. Ez a forma mindmáig kedvelt a sztyeppei török népek körében.

Bucsuzóul összefoglaljuk a szkíták történelmének néhány fontos mozzanatát. A pontuszi szkíták az Amu Darja folyó vidékéről elindulva nyomultak nyugatnak és elfoglalták a Fekete Tenger északi vidékeit a kimmerektől a Kr.e. 8. században. A 7.sz.d. közepén a transzkaukázusi médek ellen harcolnak, asszirokkal szövetségben. 625-605 között Közel-kelet elleni hadjáratokat vezetnek. Földülják Szíriát, Judeát, Egyiptomot, Lüdiát, Asszíria egy részét, de a 6. század elején a méd király visszaszorítja őket a Kaukázus mögül, s ezzel véget ér a szkíták rövid előázsiai uralma. Ennek a 7. századi hosszú előázsiai háborúnak hatása van a szkíta művészetre. De kevés a korai szkíta kurgán: az egyetlen Kr.e. 7. századi a keleremesi. Hátsó borítónk egy tükör hátoldalát díszítő aranylemez domborításának rajzát mutatja be. A nyolc cikkelyre osztott körlapon több mezopotámiai eredetű jelenet található: ember vagy madárfejű szárnyas oroszlánok, életfa, s ezek sztyeppei típusú állatküzdelmi jelenetekkel váltakoznak. Csodaszép leletek az itt bemutatott kardhüvely-veretek és. Összetett állatok, kimérák díszítik: egyik a kardhüvely függesztőjén kecskefejű szárnyas oroszlán, s lent a mitikus sas-fejű szárnyas oroszlán a szarvast tépi.

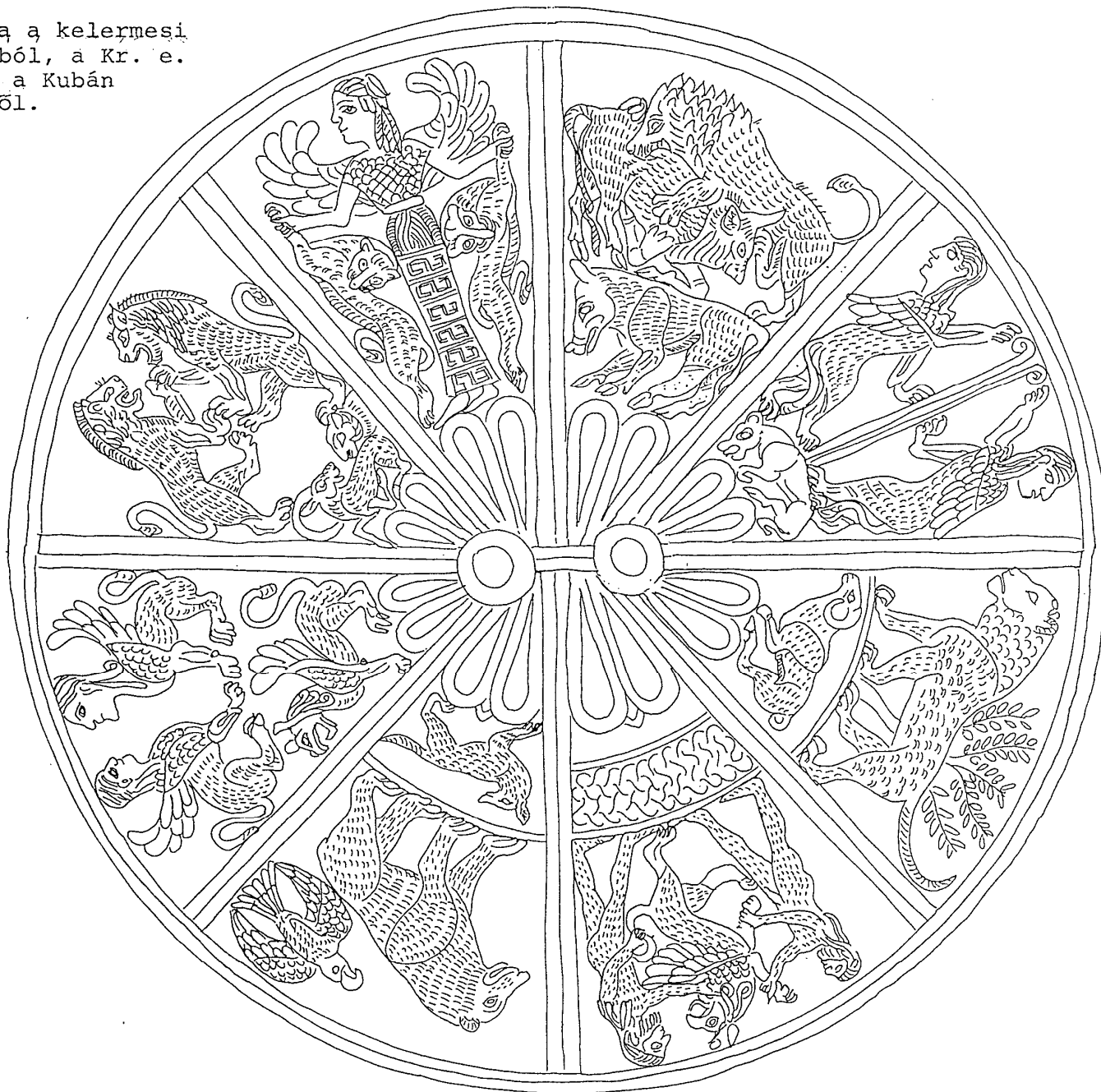

Kul Oba királysirjában is szép rajzu aranyborítású kardhüvelyt találtak a régészek. Ló fejű és felső testű tengeri kigyó díszíti a fölfüggesztő lemezt, s lent a sasfejű szárnyas oroszlán tépi a csodaszarvast.

Itt térünk vissza kifestőnk borítójára. A két aranyedény két két szkita harcos csata utáni beszélgetését ábrázolja. Mindkét edény domborítása a szkíták hadi barátságára is utal. A hadsereg szervezésében a legkisebb egység egy harcos pár volt, akik mindhaláláig kitartottak, védték egymást a harc hevében is. Sok más technikai és fegyverzeti meg hadvezetési ujitás mellett bizonyára ennek a harcos-barátsági formának is fontos szerepe lehetett a szkíták harci sikereiben, abban, hogy a szkíták fél évezreden át uralták a pontuszi sztyeppét.

Tükör hátlapja a keletkezési
szkita kurgánból, a Kr. e.
7. századból, a Kubán
folyó vidékéről.

1. HONFOGLALÁS KORI KIFESTŐ - 1996
2. RÓMÁNKORI TEMPLOMKAPUK - 1998
3. SZENT LÁSZLÓ KIFESTŐ - 1999
4. SZENT ISTVÁN KIRÁLY EMLÉKEZETE - 2000
5. KELTA KIFESTŐ - 2000
6. VIKING KIFESTŐ - 2000
7. SZKÍTA KIFESTŐ - 2001
8. KAZETTÁS MENNYEZETEK - 2002
9. JAPÁN, A FELKELŐ NAP ORSZÁGA - 2002

10. 1000 ÉVES MAGYARORSZÁG - 2002
11. IRÁNI KIFESTŐ - 2003
12. KAUKÁZUSI MŰVÉSZET - 2003
13. KÖZÉP ÁZSIAI MŰVÉSZET - 2003
14. A HUNOK MŰVÉSZETE - 2004
15. ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET - 2004
16. AZ ÖRMÉNYEK BIBLIA-MŰVÉSZETE - 2004
17. ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET - 2004

Előkészületben:

18. KÍNA MŰVÉSZETE

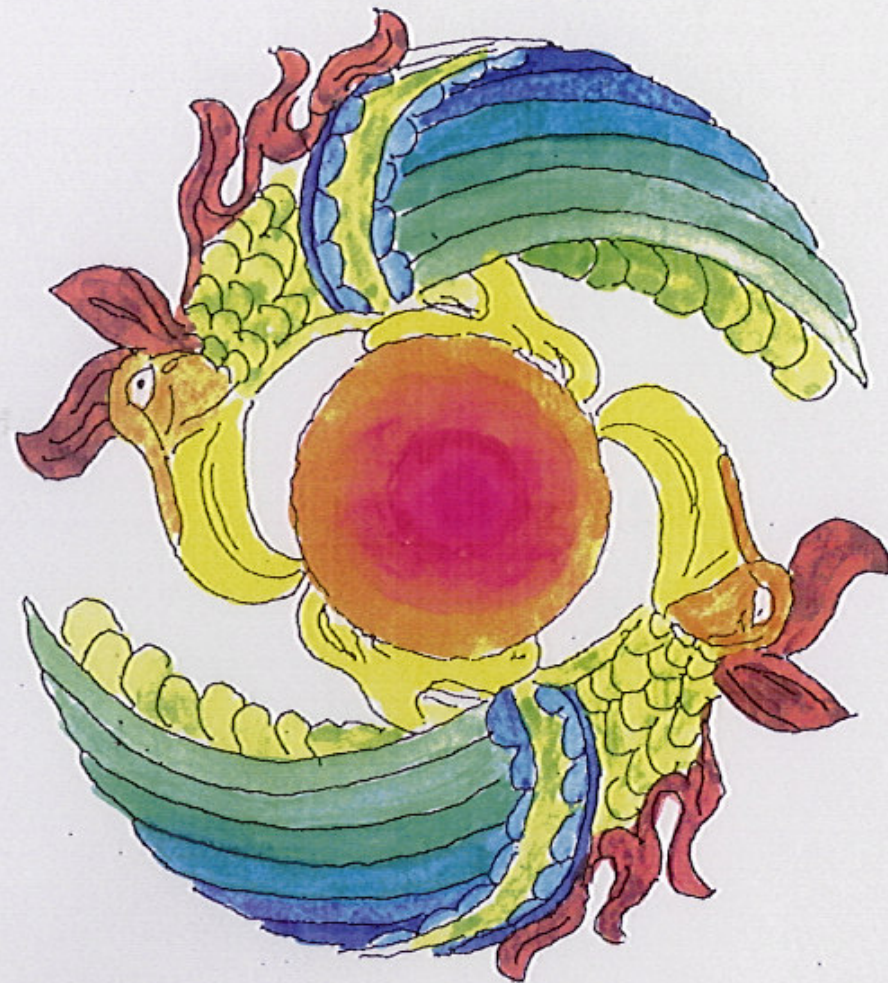
Irodalom:

[1] Bakay K. (1997, 1998): *Óstörténetünk régészeti forrásai. I. II.* Miskolc; [2] Brasinszkij, I. B. (1985) *Szkita kincsek nyomában.* Helikon, Budapest; Erdélyi I., Sugár L. (1982): *Ázsiai lovas nomádok.* Gondolat, Budapest; [3] Érdy M. (2001): *A hun lovastemetkezések.* Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, Székesfehérvár; [4] von Gamber O. (1978): *Waffe und Rüstung Eurasiens.* Klinkhardt und Biermann, Braunschweig; [5] Ghirshman, R. (1964): *Persia. From the Origins to Alexander the Great.* Thames and Hudson, London; [6] Götz L. (1995): *Keleten két a Nap.* Püski, Budapest; [7] von Jettmar K. (1964): *Die Frühen Steppenvölker.* Baden-Baden; [8] László Gy. (1974): *A népvándorlások művészete Magyarországon.* Corvina, Budapest; [9] Okladnyikov A. P., Martinov A. I. (1983): *Szibériai sziklarajzok.* Gondolat, Budapest; [10] Rolle R. (1980): *Die Welt der Skythen.* Bucher, Luzern und Frankfurt; [11] Ruygenko Sz. I. (1953): *Kultura naszelénijja gornava Altaja v szkifszkoje vrémja.* Akademiya Nauk Sz. Sz. R. Moszkva i Leningrad; [12] Talbot-Rice, T. (1965): *Ancient Arts of Central Asia.* Thames and Hudson, New York; [13] Tolsztoz Sz. P. (1950): *Az ősi Chozem.* Hungária, Budapest;

Ezúton is köszönetet mondok Muzsly Istvánnak, a Leuveni Katolikus Egyetem professzor emeritusz tanárának, aki az Eurázsiai Művészetek kiállításorozat megrendezéséhez többször otthont adott a leuveni Collegium Hungaricumban 1986 és 1995 között.

Kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete és az UNICONSTANT, Budapest, Püspökladány

Bézei Szaniszló:
SZKÍTA KIFESTŐ
ISBN 963 00 6330 1

Ezt a munkámat Takahito Mikasa hercegnek ajánlom
This work has been dedicated to His Highness Prince Takahito Mikasa of Japan

Hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik valamilyen formában segítettek munkámat, az Eurázsiai Művészetek kifestőkönyv-sorozat napvilágra hozását: Bérczi Alajos, Bíró Mária, Cech Vilmos, Czene Valéria, Csuri Károlyné Szökefalvi-Nagy Erzsébet Jolán, Deákné Demjén Ilona, Deák Gyula, Dobos László, Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Gulyás Balázs, Gulyás Pálné, Jeppesen Henrik, Kabai Sándor, Kiss Ulrich, Kiszél Vilmos, Kolczonay Katalin, László Gyula, Lukács Béla, Matyasovich Henrik, Miura Yasunori, Muzslay István, Nagy Dénes, Ogawa Tohru, Pap Gábor, Péter Júlia, Péter Borbála, Sára Endréné, Szabó László, Szili István, Takaki Ryuji, Tordai Magdolna, Tóth Albert, Veszelyszky Endréné.